

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2017, Cilt:5, Sayı:9, 5:109-118

Gönderim Tarihi: 18.05.2017

Kabul Tarihi: 31.05.2017

İSLÂM HUKUKUNDA YED-İ ADL

Said Nuri AKGÜNDÜZ*

Öz

Bu makale, fıkıh kitaplarında rehin akdine ilişkin olarak ele alınan yed-i adl konusunu incelemeyi, yed-i adlin tanımını, çerçevesini ve onunla ilgili hükümleri, İslam hukukunun temel kaynakları ışığında ortaya koymayı hedeflemektedir. Teminat gayesine yönelik olarak yapılan bir akit vasfı taşıyan rehinde, bu gayeyi gerçekleştirmeye yarayan yardımcı bir unsur olarak tezahür eden yed-i adlin, bu hassas vazifesini yaparken hangi yetkilere sahip olduğu ve sorumluluklarının neler olduğu incelenecektir. Asıl işlevinin rehin konusu malı saklamak olduğu görülen yed-i adlin hangi durumlarda görevinin sona ereceğine de temas edilecektir. İslâm hukukunda yed-i adlin daha çok bir gerçek kişi olarak ele alındığı görülmekte olup, bugün hukuk sisteminde de tanınmış bir kurum olan yed-i emin ile olan ilişkisine kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yed-i adl, Rehin, Râhin, Mürtehin, Saklama.

YED-I ADL IN ISLAMIC LAW

Abstract

This article aims to examine the issue of the “yed-i adl” which related to pledge contract concept of yed-i adl which is related to hostage contract in Islamic law books; and to reveal it in the light of the basic sources of Islamic law, its definition, frame and related provisions. Yed-i adl, which occurs as an auxiliary element for goals of hostage contract, is dealt with in this essay, and what authority he has and what his responsibilities are in doing his task. It has also seen that his main function is keeping the hostage. In Islamic law, it is seen that the yed-i adl is treated as a real person, and the relationship between yed-i adl and yediemin (trusted person), a well-known institution in the Turkish legal system will be briefly mentioned.

Keywords: Yed-i adl, Hostage, Pledger, Pledgee, Keeping.

Giriş: Rehin Akdi

Sözlükte, bir şeyi herhangi bir sebeple hapsetmek, alıkoymak manasına gelen rehin, fikhî bir ıstılah olarak rehin ile istifası (tahsil edilmesi) mümkün olan bir hak karşılığında bir şeyi alıkoymak manasını ifade eder.¹ Rehnin meşruiyetine delil olarak Bakara suresi 2/283. âyetinde geçen “teslim alınmış rehinler” ifadesi

* Yrd. Doç. Dr., AİBÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, saidnuriakgunduz@ibu.edu.tr

¹ Ömer Nasuhi Bilmen’in yaptığı şu tarif ise, özellikle konumuz olan yed-i adli de itibara alması açısından kayda değerdir: “Rehin, bir malı ondan tamamen veya kısmen istifası mümkün olan bir hakk-ı malî mukabilinde o hak sahibinin veya başkasının elinde bi’r-rıza mahpus ve mevkuf kılmaktır”, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul, 1970, VII, 5.

ve Hz. Peygamber'in hayatında bizzat rehin bırakması² zikredilir.³ Rehnin ticaret ve toplum hayatında bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı görülmekte olup, bir teminat akdi vasfı taşıdığına dikkat çekilmiştir.⁴ Rehin, akdin ismi olduğu gibi, akde mevzu olan mal (merhûn) manasına da kullanılır. Râhin, rehin veren kişi (borçlu), mürtehin ise hak sahibi sıfatıyla rehin alan kimsedir (alacaklı).

Rehin akdi, mezhep farklılıkları bulunmakla beraber, icap ve kabul ile in'ikad eden, ancak kabz ile tamamlanan bir akit olarak kabul edilmiştir. Yani rehinde kabz, hibe akdinde olduğu gibi lüzum şartıdır. Rehinle ilgili tartışılan ve mezhepler arasında farklı görüşler bulunan önemli konulardan birisi de, rehnin tazmini meselesidir. Bu konuda Hanefî mezhebinde üretilen çözüm, rehnin mürtehinin elinde telef olması halinde, kıymeti ile borçtan hangisi daha az ise onun karşılığında mazmun olması, yani o kadar miktarın borçtan düşülmesidir. Rehnin hükmü, mürtehin alacağı tahsilinde rüçhaniyet vermesidir. Bunun dışında, rehin almış olması mürtehinin borçlusundan alacağını talep etme hakkını düşürmez. Bu temel hükümler dışında, rehne ilişkin olarak, nelerin rehin bırakılabileceği ve hangi alacaklar karşılığında rehin bırakılabileceği, rehnin muhafazası, rehinden istifade etme, rehin üzerindeki ihtilaflar ve rehin davaları gibi konular fıkıh kitaplarında tafsilatıyla ele alınmıştır.⁵

1. Yed-i Adlin Tarifi

Arapça'da el anlamına gelen "yed" kelimesi, fıkıh ilminde vücudun bir uzvunu ifade eden hakiki manası yanında, güç ve tasarruf etme ve bu tasarrufun sahibi kişi manalarında da kullanılmıştır.⁶ Bu kelimenin emin, güvenilir kişi manasındaki "adl" kelimesine izafesiyle oluşan terkip ise, rehin bahsinde kullanılan özel bir fıkıh terimidir.

Yed-i adl, râhin ve mürtehinin rehni kendisine teslim etme konusunda rıza gösterdikleri kimse olarak tarif edilmiştir.⁷ Bazı hukukçular, bu tarife "ve vade

² Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Beyrût, ts., İstikrâz, 1; Rehn, 2.

³ Şemsüddin es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrût: 1986, XXI, 63-66; Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, Dımaşk: 1996, III, 193; Şihâbüddin el-Karâfî, *ez-Zâhîra*, Beyrût, 1994, VIII, s. 75-76; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrût, 1984, IV, 397-398.

⁴ Burhânüddin el-Merğînânî, *el-Hidâye*, İstanbul, 1986, IV, 126.

⁵ Mesela bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 63-187; XXII, 1-17; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 126-157; Alâüddin el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, Beyrut, 2003, VIII, 136-258; Ebû Zekeriyâ en-Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, Beyrût, 1991, IV, 38-126; Karâfî, *ez-Zahîra*, VIII, 75-156; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 397-492; Bilmen, *Kâmus*, IV, 7-56. Rehin konusunun, Türk hukuk sistematiğine uygun olarak, eşya hukukunun içinde ve fer'î aynî bir hak olarak incelenmesi için bk. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1999, III, 139-160.

⁶ "Yed", *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, Kuveyt, 2006, XLV, 260-277.

⁷ Kadızâde Efendi, *Netâicü'l-efkâr Tekmiletü Fethil-Kadîr*, Beyrût, 1986, IX, 104-105. *Mecelle'*de ise şöyle tarif edilmiştir: "Adl, râhin ve mürtehinin emniyet edip de rehni tevdi ve teslim ettikleri kimsedir", md. 705.

dolunca rehni satmasına da rıza gösterdikleri” şeklinde bir ilave yapmışlar ise de bu ilave, insanlar arasında yaygın olan uygulama nazara alınarak yapılmış olup, aslında satışa rıza yed-i adl tayini için zorunlu değildir.⁸ Yed-i adl tamlamasındaki adalet tabiri, râhin ve mürtehinin bu kişiye olan güvenini ifade etmekte olup,⁹ sübjektif bir mahiyet arz eder. Buradaki yed-i adl ifadesi ile kastedilen kişinin hukuki manada tasarrufları geçerli (câizü't-tasarruf) olmasıdır. Bu kişi Müslüman veya gayri müslim, erkek ya da kadın, dindar yahut günahkâr olabilir.¹⁰

Şâfiî mezhebine mensup bazı âlimlerin eserlerinde dile getirilen bir husus ise, adalet şartının gerçekten de kastedilebileceğini göstermektedir. Şöyle ki, râhin veya mürtehinden her ikisi yahut birisi kendi adına değil de başkası adına tasarrufta bulunuyor ise, hakikaten âdil (dindar, en azından günahkâr olmayan) birisini yed-i adl olarak görevlendirmelidir. Yani bu durumlarda fâsıkın yed-i adl olması geçerli değildir. Başkası adına tasarrufta bulunanlara veli, vekil, kayyım vs. örnek olarak verilmiştir.¹¹

Yed-i adl olarak râhinin kendisi tayin edilebilir mi? Sorusuna cevap verirken mürtehinin rehni kabz edip etmemiş olması önem kazanır. Eğer kabzetmemiş ise, zaten rehin akdi tamamlanmamış demektir, bu durumda ortada bir rehin olmadığından yed-i adl de olmaz. Ancak mürtehin malı kabz etmiş ve râhine onu satma yetkisi vermişse bu durumda râhinin rehni yed-i adl olarak muhafaza etmesi ve satması caizdir.¹²

Yed-i adl; köle, mümeyyiz küçük, zimmî veya müste'men olabilir.¹³

2. Rehni Yed-i Adle Teslim Etmenin Hükmü ve Yed-i Adlin Hukuki Konumu

İslam hukukçularının çoğunluğu rehni yed-i adle teslim etmenin meşru bir işlem olduğu görüşündedirler.¹⁴ Meşru oluş gerekçesi ise, insanların buna ihtiyaç duyması ve bu muamelenin bir sıkıntıyı gidermesidir. Çünkü râhin malını teslim etme konusunda mürtehin güvenemeyebilir, bu durumda rehin malın yed-i adle teslimi, tarafların her birinin kalbinin tatmini için bir çare olarak görülmektedir.¹⁵

⁸ Kadızâde, *Netâic*, IX, 105. Kadızâde, tarife bu eklemeyi *Hidâye* şerhlerinden *Nihâye* ve *Înâye* müelliflerinin yaptığını belirtmektedir.

⁹ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul, 1979, II, 254; Bilmen, *Kâmus*, VII, 6.

¹⁰ Mansûr b. Yunus el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-İknâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrût, 1983, III, 343.

¹¹ El-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, Beyrût, 2000, III, 67.

¹² Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 85; Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 198.

¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 88-89. Bu hususlarda mezhepler arasında farklılıklar görülebilir. Mesela Hanbelî mezhebi âlimi Buhûtî, yed-i adl tayin edilmek için bülûğu şart koşarak, mümeyyiz de olsa sabiyi tamamen hariç tutmuştur. Kölenin ise istisnai hallerde yed-i adl olabileceğini ifade etmiştir, bk. *Keşşâf*, III, 343.

¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 419.

¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 78; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, İstanbul, ts., V, 80.

Yed-i adl, aslında önemli bir hukuki ve toplumsal ihtiyacı karşılamaktadır. Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223), yed-i adlin malı sattıktan sonra semenin onun elinde kusuru olmadan telef olması halinde vekil gibi sayılarak emin olduğunu, dolayısıyla herhangi bir tazminat ödemeyeceğini ve telef iddiasında onun sözünün geçerli olduğunu söylerken kullandığı şu ifade önemlidir: "Eğer yed-i adli iddiasını ispat için beyyine ile mükellef tutarsak bu ona zor ve ağır gelebilir, hatta insanların emanet işlerine girmemelerine yol açabilir".¹⁶

İbn Ebû Leylâ (ö. 148/765)¹⁷ ve Hanefîlerden Züfer b. Hüzeyl (ö. 158/775)¹⁸ gibi azınlıkta kalan bazı fakihler ise yed-i adle teslimin kabz olarak gerçekleşmeyeceği, dolayısıyla caiz olmadığı görüşündedirler. Hanefî mezhebi kaynaklarında verilen bu muhalif görüşün gerekçesi olarak, yed-i adlin malın sahibinin yedi ile aynı olduğu, bu yüzden istihkak durumunda yed-i adlin mâlike rücu edebileceği, dolayısıyla kabz hususunun yok olacağı öne sürülmüştür. Bu iddiaya cevap olarak ise, yed-i adlin hukuki niteliğine ilişkin şu savunu yapılır: Yed-i adl şeklî olarak malı muhafaza açısından mâlikin yedi gibi görünebilir, zira onun elinde mal emanettir. Mâliyyet açısından ise onun yedi, mürtehinin yedi gibidir. Çünkü onun yedi emin değil, dâmindir. Böylece rehinle elde edilmek istenen maksadın temini hususunda ikisinin de yerini tutar. Yed-i adlin istihkak durumunda mâlike rücu meselesine gelince, o malı muhafaza etme hususunda vedia verilen kimse gibidir, yani mâlikin nâibidir.¹⁹

Yed-i adl, rehni koruma ve saklama (hıfz) konusunda râhinin, rehni elinde tutma (habs) konusunda ise mürtehinin nâibi konumundadır.²⁰ Yine, o bir başka açıdan vedia akdindeki mûdâ' (bir malı vedia akdi çerçevesinde emanet alıp saklamayı kabul eden kimse) konumundadır. Ayn açısından râhinin, mâliyyet açısından ise mürtehinin mûdâ'ı konumunda olup²¹ bu nitelemelerin bazı sonuçlar doğurduğu görülür. Bunlara aşağıda temas edilecektir.

3. Yed-i Adlin Yetki ve Sorumlulukları

Yed-i adlin tayininin ve ona merhunun tesliminin rehin akdinin yapılması esnasında gerçekleşmesi şart değildir. Rehnin yed-i adle teslimi ibtidaen mümkün

¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 427.

¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 77. İbn Kudâme, rehnin yed-i adle teslimi ile kabzın gerçekleşmeyeceği, dolayısıyla rehin akdinin tamam olmayacağını iddia edenler arasında bazı tabiîn ulemasını da saymaktadır, *el-Muğnî*, IV, 419. Hanefî hukukçu Merğînânî (*el-Hidâye*, IV, 141), İmam Mâlik'in de buna karşı olduğunu söylese de, başka eserler tam tersine onun yed-i adle teslimi kabul ettiğini söylemektedir, mesela bkz. Şemsüddin İbn Kudâme, *eş-Şerhü'l-kebîr 'alâ metni'l-Muknî'*, Beyrût: 1984, IV, 448. Muteber Mâlikî fıkıh eserlerinde yed-i adden ve ona dair ahkâmdan bahsedilmesi de, İmam Mâlik'in yed-i adli kabul etmediği iddiasını zayıflatmaktadır, msl. Karâfi, *ez-Zahîra*, VIII, 102.

¹⁸ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-ehur*, İstanbul, 1875, II, 575.

¹⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 141.

²⁰ Mecdüddin el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul, ts., s. 246.

²¹ Mevsîli, *el-İhtiyâr*, s. 247.

olduğu gibi sonradan da caizdir.²² Yani, rehin akdinin başlangıcında bu konu gündeme gelmese de, daha sonradan yed-i adle rehni verilmesi söz konusu olabilir.

Yed-i adlin rehne ilişkin tasarrufları arasında en önemlisi rehni satma yetkisidir. Bu konuya, yed-i adli tarif ederken de temas ettiğimiz gibi, bir kişinin yed-i adl olarak tayin edilmesi satma yetkisini doğrudan ihtiva etmez. Eğer yed-i adle rehni muhafaza yetkisinin yanında borcun vadesi dolunca onu satma yetkisi de verilmişse onu satabilir, bu konuda mürtehinle aynı hükümlere tabidir.²³

Yed-i adl, satma yetkisi verilirse, rehni satışa çıkarmak zorundadır, bunu yapmaktan imtina ederse, mürtehin durumu mahkemeye taşıyıp, hâkim de yed-i adli satışa icbar edebilir.²⁴ Yed-i adl, rehni borcun vadesi dolmadan satamaz, çünkü borcun vadesi dolup râhinin borcunu ödemekten imtina etmesi üzerine bu yetkiyi kullanmak üzere görevlendirilmiştir. Hanefî fakihî İmam Muhammed b. Hasen'den (ö. 189/805) gelen bir görüşte ise bu konuda şöyle bir tafsilat vardır: Eğer râhin satış yetkisi verirken vade dolup da borcumu ödemezsem satabilirsin demişse, vade gelmeden evvel satamaz, ancak ne zaman istersen sat demişse bu durumda vade dolmadan da satabilir. Vade dolmadan satış yapılması durumunda ise satılan rehni bedelini vade doluncaya kadar rehin olarak tutmaya devam eder.²⁵

Yed-i adl, rehni icare ve iare akdi yoluyla başkasına veremez, rehin olarak da başkasına teslim edemez. Rehinden istifade etmesi (intifâ) de caiz değildir. Çünkü malın onun eline teslimi ile sabit olan tek şey tutma ve muhafaza hakkıdır, intifa ve tasarruf değildir.²⁶

Yed-i adlin elindeki rehni masrafları olur ise bu masrafları karşılamak vazifesi râhine aittir. Zira mal onun mülkiyetinde olmaya devam etmektedir.²⁷

Yed-i adl, rehni râhine veya mürtehinine yekdiğerinin izni ve rızası olmadan verirse, diğeri karşı tazmin mesuliyeti ortaya çıkar. Çünkü râhin ve mürtehin ikisi de onu malı bir diğeri teslimden menetmişlerdi. Bu onların rızasına muhalif bir hareket, hatta hakkına hıyanet manası taşıdığından dâmin olur.²⁸ Yine, yabancı birine rehni vedia olarak verirse de dâmin olur. Ancak vedia olarak aile fertlerinden birine verecek olursa dâmin olmaz. Bu hususta vedia akdi hükümleri geçerlidir. Yed-i adlin iki kişi olması durumunda rehin de taksimi kabil olmayan bir mal ise, ikisinden birinin yanında muhafaza etmesi kâfidir, bu durumda rehne bir

²² Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 78.

²³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 78.

²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 79.

²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 83-84.

²⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 194.

²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 78.

²⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 194; Nevevî, *Ravda*, IV, 86.

zarar gelirse ikisi de dâmin olmaz.²⁹ Ebu Yûsuf'a (ö. 182/798) göre taksimi kabil bir mal ise yarı yarıya paylaşıp saklamaları gerekir, aksi takdirde bir helak durumunda yaridan fazla hisseyi elinde bulunduran dâmin olur.³⁰

Yed-i adlin elinde malın helak olması halinde mürtehinin damanından sayılır. Zira maliyyet açısından onun yedi, mürtehinin yedi gibidir. Mürtehinin rehin üzerindeki yedi ise rehin bahsinde önemle üzerinde durulduğu üzere dâmindir.³¹ Yani, kasıt ve kusuru olmadan mal telef olmuşsa dahi, o tazmin eder.

Yed-i adlin rehni satışı ile ilgili davalar ve ihtilaflara dair birçok mesele mufassal fıkıh kitaplarında ele alınmış, enine boyuna tartışılmıştır. Buralarda dikkati çeken, yed-i adlin satışının ve bundan doğabilecek ihtilafların genelde satışa vekil tayin edilen kişinin satışına kıyas edilerek çözülmesidir. Kimi yerlerde ise, onun vekilden farklı olduğu görülmektedir.³²

Bir misal vermek gerekirse, yed-i adl rehni satar, sonra mal müşterinin elinde iken istihkak olunursa, yani o malın başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa bu durumda müşteri yed-i adle malın bedelini almak için rücu eder. Çünkü bu satış akdinde yed-i adl âkiddir, bey akdinin hukuku da âkidi ilgilendirir. Tabi bundan sonra yed-i adl muhayyerdir, dilerse ödediği bedeli almak için mürteherine rücu edebilir, bu durumda mürtehinin râhinden alacağı eski haline döner, yani ödenmemiş olur. Dilerse de ödediği tazminatla râhine döner ve kabzettiği semen de mürtehinin olur.³³

4. Yed-i Adlin Görevinin Sona Ermesi

Râhin, mürtehinin rızası olmadan yed-i adli azledemez.³⁴ Yed-i adlin vefatı durumunda rehni satma yetkisi sona erer. Râhinin veya mürtehinin vefatı durumunda ise yed-i adlin yetkileri devam eder.³⁵ Yed-i adl satımı vasiyet etmişse dahi bu vasiyet geçersizdir. Varisleri herhangi bir konuda yed-i adlin yerini alamazlar. Râhin ve mürtehin yed-i adlin elinden rehni alıp bir başka yed-i adle ya da mürteherine teslim etme konusunda anlaşabilirler.³⁶ Eğer anlaşamazlarsa kadı,

²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 78-79.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 79. Şâfiî mezhebi açısından da iki yed-i adlin rehni nasıl muhafaza edeceklerine dair seçenekler geniş bir şekilde tartışılmıştır, bk. Nevevî, *Ravda*, IV, 86.

³¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 142.

³² Mesela bk. Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 80-89.

³³ Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 195-196; bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 143-144.

³⁴ Kâsânî ise şöyle bir ayrıntıya yer verir: Bey' yetkisi rehin akdiyle beraber verilmişse, râhin yed-i adli mürtehinin rızası olmadan azledemez. Ancak, bu yetki rehin akdinden sonra verilmişse, bu durumda doğrudan râhinin vekili sayılır, tek başına onu azledebilir, bk. *Bedâi'*, VIII, 198.

³⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, VIII, 198.

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 79-80; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 211; Buhûtî, *Keşşâf*, III, 344.

kendisi bir yed-i adl nasp edebilir. Bu yetki, kadıların husumet ve nizaları ortadan kaldırma görevinin tabii bir neticesi olarak görülmüştür.³⁷

Bazı mezheplere göre, yed-i adlin görevini sona erdiren bir sebep de, yed-i adlin hâlinde görülen değişikliklerdir. Bu değişiklik, yed-i adlin adalet vasfını kaybetmesi, yani fâsık olması, malı koruma hususunda zaafının ortaya çıkması, onunla râhin, mürtehin veya ikisinden biri arasında bir husumet meydana gelmesi halleridir. Bu hâller, doğrudan yed-i adlin görevini sona erdirmeyip, bu durumların ortaya çıkması üzerine yed-i adlin elinden malın alınmasını ve başka birine aktarılmasını talep hakkı doğurur.³⁸ Bazı Şâfiî âlimler yed-i adlin adalet vasfını kaybetmesini fâsık olmak şeklinde ifade etmişlerdir.³⁹ Adalet kavramıyla ilgili yukarıda geçen açıklamalar ışığında, yed-i adl tayin edilirken âdil ise fiskının zuhur etmesi, fâsık ise fiskının artmasından bahsedilmiştir.⁴⁰

Hâlin değişmesine dair örnek durumlar çoğaltılabilir. Burada bazı hukukçular tarafından kullanılan, yed-i adlin “hıfz ehliyeti”ni kaybetmesi tabirinin benzer durumları da kapsayan bir terim olarak önemli bir hukuki ifade olduğu görülmektedir. “Hıfz ehliyeti”ni kaybetmeye misal olarak, râhin ve mürtehindendir biriyle yed-i adl arasında husumet meydana gelmesi verilmiştir.⁴¹

Bir diğer hâl, yed-i adlin rehni muhafaza yetkisinden vazgeçmesi ve malı râhin ile mürtehine iade etmeyi istemesidir. Buna hakkı olup, râhin ve mürtehin bu iade talebini kabul etmekle mükelleftirler.⁴²

Bunlar dışında; yed-i adlin, iyileşmesi beklenmeyecek şekilde akıl hastalığına tutulması, rehnin satılıp borcun ödenmesi vb. hâller de tabii olarak yed-i adlin vazifesini sona erdirir.⁴³

5. Yed-i Adlin Günümüz Türk Hukukundaki Yediemin Kavramıyla İlişkisi

İslam hukukuna ait bir kavram olan ve makalemizin bu bölümüne kadar tarifini ve hükümlerini aktarmaya çalıştığımız yed-i adlin, günümüz Türk hukukunda kullanılan yediemin kavramıyla bir ilişkisi olup olmadığına dair bir neticeye ulaşmak için, yediemin kavramını incelememiz gerekmektedir. Burada bir mukayeseye imkân verebilecek şekilde bu kavrama dair bazı bilgiler vereceğiz.

Yedieminlik hakkında müstakil bir çalışma yapmış olan Haluk Eruygur, bu kavramı şöyle tarif etmektedir:

³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXI, 80; Buhûtî, *Keşşâf*, III, 345.

³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 421.

³⁹ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, Dımaşk, 2002, 371.

⁴⁰ Heytemî, *Tuhfe*, VIII, 81.

⁴¹ Heytemî, *Tuhfe*, VIII, 81.

⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 421.

⁴³ Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk, 1985, V, 219-220.

“Yediemin; hukukî durumu çekişmeli veya belirsiz bir malın veya malların, sözkonusu çekişmenin ya da belirsizliğin sona erdiği zamana kadar elkonularak, elkonulduğu andaki durumu ile muhafazasını temin etmek üzere ve/veya bu muhafazanın gerektirdiği ölçüde idare ve/veya işletilmesi için tevdi edildiği ve çekişme ya da belirsizlik sona erdiğinde ve hukuken iadeyi talebe yetkili kişi talep ettiğinde, anılan hak sahibi olan kişiye, teslim aldığı durumu ile sözkonusu mal ya da malları vermek ile yükümlü olan kişidir.”⁴⁴

Türk hukukunda yedieminliği temelde ikiye ayırabiliriz. Birincisi, vedianın bir türü olarak ele alınmış olup, iki veya daha fazla tarafın münazaalı bir malı üçüncü bir kişinin elinde saklaması için anlaşmalarıdır. Buna akdî yedieminlik denmektedir.⁴⁵ Diğer ise, bir kamu hukuku ilişkisi doğurmakta olan ve geçici himaye yolu olarak kullanılan yedieminliktir. İlgili kanunlarda⁴⁶ bahsedilen bu yedieminlikte, yedieminin atanması ve tabi olacağı kurallar akdî yedieminlikten farklılık arz etmektedir.

Yedieminlik vazifesini kabul etmek, kural olarak ihtiyaridir. Yediemini, alacaklının talebi üzerine ve bazen de talep edilmesine gerek kalmadan (re’sen) yetkili mahkeme atar. Yediemin, malı muhafaza etme konusunda gerekli özeni göstermek ve yedieminlik vazifesi sona erdiğinde iade etmekle yükümlüdür. Hakları ise, muhafaza ücretini ve varsa yaptığı diğer masrafları talep etmek ve görevine son verilmesini talep etmektir. Yedieminlik görevi, temel olarak, kamu idaresi ile yediemin arasında kurulmuş olan hukuki bağ sona erince nihayet bulur.⁴⁷

Bu bilgiler ışığında, İslam hukukundaki yed-i adl ile günümüz Türk hukukundaki yediemini mukayese etmek gerekirse şunları söyleyebiliriz: Yed-i adl, sadece rehin akdi çerçevesinde merhunun kendisine, öncelikle saklamak veya buna ilave olarak satmak göreviyle bırakıldığı kişi iken; yediemin, rehni de kapsayacak şekilde birçok akit, tasarruf ve fiil neticesi olarak ortaya çıkabilecek aynı çekişmeli malı sadece saklamak görevi verilen kişidir. Bu açıdan yediemin daha geniş bir kavramdır. İşlev bakımından ise, yediemin daha ziyade icra ve iflas

⁴⁴ K. Haluk Eruygur, *Yedieminlik*, Ankara, 2008, s. 40.

⁴⁵ 2011 tarih ve 6098 sayılı Borçlar Kanunu madde 569: “Birden çok kişi, haklarını korumak üzere, hukuki durumu çekişmeli veya belirsiz olan şeyi, bir güvenilir kişiye bırakırlarsa, bu kişi, saklatanların tamamının rızası veya hâkimin kararı olmadıkça, onu hiçbirine geri veremez.”. Bu madde, yediadl veya yediemin ifadesini güvenilir kişi olarak Türkçeleştirmiştir.

⁴⁶ 1932 tarih ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, mahcuz malların muhafaza tedbirlerinden bahsederken, para ve diğer kıymetli evrak haricindeki taşınırların yedieminin elinde muhafazasından bahsetmektedir. (md. 88). 2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 391. Maddede ise, ihtiyati tedbirler başlığı altında, “tedbire konu olan mal veya hakkın muhafaza altına alınması veya bir yediemine tevdi”nden bahsedilmektedir. Bu kanunla ilga edilen 1927 tarih ve 1086 sayılı Hukuk usulü Muhakemeleri Kanunu’nda ise kullanılan tabir doğrudan yediadl idi (md. 101).

⁴⁷ Eruygur, *Yedieminlik*, s. 190 vd.

hukuku çerçevesinde geçici bir hukuki himaye tedbiri ifa etmekte iken, yed-i adl rehnin muhafazasında borçlu ile alacaklı arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bütün bunların ötesinde, yed-i adlin kimi zaman mahkeme ve hâkimin müdahalesini gerektiren hâlleri olmakla beraber aslında kişiler arasındaki şahsî muamelelerin sağlama alınması yönü öne çıkmakta iken, yediemin kamu gücünü ve devlet yaptırımını sağlamada bir rol oynamaktadır. Her ne kadar yediemin teknik anlamda bir devlet memuru olmasa da, onu tayin eden makam ve icra ettiği vazife bakımından kamu otoritesini temsil etmekte olup kamu hukuku kişiliğini yansıtmaktadır. Bütün bu mukayeseler neticesinde, yediemin teriminin İslam hukukundaki yed-i adl teriminden esinlendiği açıkça gözükmektedir. Diğer yandan icra ettikleri işlevler, yetki ve sorumlulukları açısından bu ikisinin benzerlikler taşıdığı da ortadadır.

İslam hukukunun klasik kaynaklarında yediemin terimi yed-i adl anlamında kullanılmaz. Zira bu şekilde bir kullanım, birçok akit ve tasarrufla ilişkili olan yedin emin olması, dolayısıyla taaddisiz bir şekilde o elde malın telef olması halinde herhangi bir tazminatın gerekmemesi kavramıyla karışıklığa sebebiyet verebilir. Günümüzde İslam hukukuna dair yapılan araştırmalarda ise, kimi zaman, günümüzde daha tanınır bir terim olan yedieminin yed-i adl anlamında kullanıldığı görülmektedir.⁴⁸

Sonuç

İslam hukukunun küllî olarak gerçekleştirmeyi hedeflediği gayelerden birisi de malın muhafazasıdır. Bu gayeyi tahkik çabasının bir tezahürü olarak görebileceğimiz akitler ve ticari muameleler fıkıh kitaplarında oldukça geniş bir yer işgal etmekte olup, bunlardan birisi de rehindir. İslam hukukunda bir akit olarak ele alınıp işlenen rehin bahsi içerisinde, rehnin yöneldiği teminat gayesini gerçekleştiren bir kavram olarak yed-i adli tanıtmaya çalıştığımız bu makalede şu sonuçlara ulaşılmış bulunuyoruz:

Yed-i adl, râhin ve mürtehinin rehni kendisine teslim etme konusunda rıza gösterdikleri kimse olarak tarif edilmiştir. İslam hukukçularının büyük çoğunluğu tarafından meşru olarak görülen yed-i adle teslim işlemiyle beraber, yed-i adl rehni koruma ve saklama açısından râhinin, elde tutma yetkisi açısından ise mürtehinin yerini tutar. Onun yetki ve sorumlulukları da, bu hukukî konumuna göre tayin edilmiştir. Temel vazifesi rehni korumak ve saklamak olan yed-i adl, eğer kendisine yetki verilmişse borcun vadesi dolduğunda rehni satabilir. Râhin ve mürtehin anlaşarak yed-i adli görevinden azledebilirler, bunun dışında bazı mezheplere göre yed-i adlin adalet vasfını kaybetmesi de görevinin sona ermesini gerektirir. Son olarak yed-i adl terimi ile günümüz Türk hukukundaki yedieminlik müessesesini karşılaştırdığımızda; bu kurumun İslam hukukundaki yed-i adlden

⁴⁸ Mesela, Bilal Aybakan, "Vekâlet", *DİA*, XLIII, 4.

esinlendiğini, ikisi arasında bazı benzerlikler olduğunu, ancak hukuki vasıfları ve icra ettikleri işlevler açısından birbirlerine benzemeyen birçok yönlerinin de bulunduğunu ifade etmeliyiz.

Kaynakça

- Aybakan, Bilal, "Vekâlet", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIII, 1-6.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, (şrh ve thk, Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî), Beyrût: Dârü'l-Erkâm, ts.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrût: Âlemü'l-kütüb, 1983.
- Eruygur, K. Haluk, *Yedieminlik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2008.
- Heytemî, İbn Hacer Ahmed b. Muhammed, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî*, Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1984.
- İbn Kudâme, Şemsüddin Abdurrahman b. Ebû Ömer, *eş-Şerhü'l-kebîr alâ metni'l-Muknî'* Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Kadızzâde, Ahmed Şemseddin, *Netâicü'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr (Tekmiletü'l-Fethi'l-Kadîr)*, Beyrût: Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1986.
- Karâfî, Şihâbüddin Ahmed b. İdris, *ez-Zahîra*, (thk, Muhammed Haccî), Beyrût: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Kâsânî, Alâüddin Ebûbekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, (thk, Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcud), Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2003.
- Komisyon, "Yed", *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*, Kuveyt: Vezâretü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 2006, XLV, 260-277.
- Merğînânî, Burhânüddin Ali bin Ebûbekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, İstanbul: Dârü Kahraman, 1986.
- Mevsilî, Mecdüddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul: Pamuk Yayınevi, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz, *Düreru'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*, İstanbul, 1979.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Minhâcü't-tâlibîn*, Dımaşk, 2002.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, (nşr: Zuheyr eş-Şâviş), Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1991.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecma'u'l-enhur şerhu Mülteka'l-ebhur*, İstanbul, 1875.
- Şîrâzî, Ebû İshâk, *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, (tahkik: Muhammed ez-Zuhaylî), Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Şîrbînî, el-Hatîb Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, *Muğni'l-muhtâc fî ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, (thk, Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcud), Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2000.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1985.